

Ladislav VOJÁČEK, První československý zákon. Pokus o opožděný komentář, Praha: Wolters Kluwer ČR, 2018, 392 s.

Loňské kulaté výročí vzniku samostatného československého státu akcentovalo celkem předvídatelně zájem historiků jak o události roku 1918, tak v širším kontextu i o tzv. První republiku obecně. Jedním z významných publikačních výstupů, které vzedmutá vlna zájmu vynesla na pulty knihkupectví, se stala i monografie jednoho z doyenů české právní historie, profesora Ladislava Vojáčka z Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Nutno přitom jedním dechem doplnit, že kniha není v tomto případě výsledkem konjunkturálního zájmu, který vyvolalo uvedené výročí, ale završuje autorův dlouhodobý intenzivní zájem o otázky se vznikem republiky spojené, jak o tom svědčí i řada položek v seznamu použitých zdrojů. A ostatně i sám autor přiznává, že vychází „z části poměrně velké“ ze svých starších textů (s. 6).

Centrálním objektem Vojáčkovy pozornosti je první československý zákon (všeobecně známý jako „recepční“), přijatý Československým národním výborem hned v památný den 28. října. Ačkoli se v podtitulu knihy objevuje termín „komentář“, sám autor v Úvodu hovoří opatrněji a nepochybně i přiléhavěji o „kvazikomentáři“. Zákon o zřízení samostatného státu československého, vyhlášený hned 28. října, avšak do Sbírky zákonů a nařízení státu československého zařazený teprve 6. listopadu pod číslem 11/1918, totiž sestával všeho všudy z preambule a pěti poměrně stručných článků. Pokud mu měla být věnována samostatná monografie, nemohl autor vystačit s jejich obvyklým juristickým komentářem, doplněným odkazy na judikaturu (ostatně nepřilíš bohatou). Jedinou možnou cestou bylo zasadit zákon do širších souvislostí vzniku a první fáze budování republiky.

Jako první signál tohoto pojetí se může jevit skutečnost, že hned za Několik otázek místo úvodu (s. 1–9) je zařazena samostatná kapitola Vznik Československa (s. 11–38). Ta se věnuje především událostem 28. října, přičemž je krátce uvádí i optikou činnosti obnoveného Československého národního výboru od července 1918 a navazuje na ně možná zbytečně stručným pojednáním o událostech na Slovensku, spojených s přijetím tzv. Martinské deklarace dne 30. října. Následuje krátká kapitola věnovaná okolnostem přijetí samotného recepčního zákona (s. 39–52). Obsahuje rekapitulaci toho, co je známo o vzniku krátkého normativního textu, a nabízí též srovnání jednotlivých verzí zákona. Ačkoliv se to totiž může z pohledu dnešního fungování právního demokratického státu jevit neuvěřitelné, znění zákona schválené Národním výborem se na několika místech liší od toho, které bylo ex post formálně publikováno v nově založené Sbírce zákonů, přičemž v mezidobí byl tento stěžejní předpis na různých místech zveřejněn hned v několika dalších verzích. Řečeno slovy jednoho

z významných aktérů 28. října, Dr. Vavro Šrobára: revoluce byla nad všechna práva a zákony... Za pozornost také stojí, jak se liší svědectví očitých účastníků přípravy prvního československého zákona, a to mimo jiné i v otázce, kdo vlastně zákon schválil (totiž, zda to bylo celé plénum Národního výboru, či pouze jeho předsednictvo).

Dále je již kniha strukturována v komentářovém duchu, tj. jednotlivé kapitoly odpovídají jednotlivým segmentům zákona. Hned první, věnovaná preambuli, je poměrně dosti obsáhlá (s. 53–143), neboť vedle krátkého pojednání o nenormativnosti zákonných preambulí (v daném případě bylo ale toto obvyklé juristické pravidlo zpochybněno pozdější judikaturou) nabízí retrospektivu politického vývoje od českého národního programu v revoluci roku 1848 přes státoprávní koncepty druhé poloviny 19. a počátek 20. století až po dramatickou proměnu vztahu českého národa k další existenci podunajské monarchie, kterou přinesly hrůzy celosvětového válečného konfliktu. Pozornost je tu dále věnována i otázce rodící se česko-slovenské spolupráce na pozadí totožně časově vymezeného rozvoje politiky slovenské. Několik stránek je věnováno i velmi spornému konceptu čechoslovakismu, který mohl mít opodstatnění jako argument pro státoprávní přičlenění Slovenska k českým zemím, pro budoucí národnostní vztahy uvnitř nově vzniklého státu ale představoval velmi pochybnou devizu.

V článku I. stanovil první československý zákon, že orgánem vůle národa a vykonavatelem státní svrchovanosti je Národní výbor a stanovil také, jak bude později určena forma státu, jež byla 28. října přinejmenším v oficiální rovině ponechána otevřená. Napodiv krátká kapitola věnovaná těmto významným normám (s. 145–156) je z největší části věnována rekapitulaci působení zahraničního odboje, a to s důrazem na činnost Československé národní rady v Paříži (jež se měla podle tohoto zákonného článku na určení státní formy podílet společně s později utvořeným Národním shromážděním) a zásadní dokumenty, v nichž se její politika odrážela – Pittsburské dohodě a Washingtonské deklaraci.

Článek II. zákona byl jádrem právní recepce a stanovil, že nadále zůstanou v nově utvořeném státě v platnosti veškeré dosavadní zákony a nařízení. Toto jednoduché ustanovení ale skrývalo celou řadu zádrhelů, jimž se Vojáček neopomněl věnovat (s. 157–184). Šlo jak o zjevnou nepřijatelnost některých (zejména ústavně-právních) norem, zakotvujících mocenské a politické základy habsburského soustátí, tak o skutečnost, že podstatnou část uherského práva tvořily jiné prameny práva, totiž tzv. kurální decízie a v neposlední řadě i právní obyčeje. Ať již byly intence Aloise Rašína jakožto hlavního tvůrce zákona jakékoliv, právní praxe musela na tyto nedostatky normativního textu reagovat využíváním restriktivního (v případě prvním), anebo naopak silně extenzivního (nakolik jde o právo platné nadále na Slovensku) výkladu. Do kapitoly je také

zařazen šestnáctistránkový přehled práva platného v Předlitavsku a v Uhrách, a nakonec také stručné pojednání o neúspěchu unifikačních snah, jejichž podpora byla v období První republiky dosti intenzivní a našla svůj odraz i ve zřízení zvláštního ministerstva.

Samostatným článkem bylo v recepčním zákoně avizováno také převzetí všech dosavadních úřadů a veřejných ústavů, jež měly nadále působit podle dosavadních právních předpisů a měly být podřízeny Národnímu výboru. Autor v krátké kapitole věnované tomuto článku (s. 185–198) správně konstatoval, že šlo o článek v zásadě zbytečný, neboť v něm obsažené skutečnosti již dostatečně jasně vyplývaly z článků předešlých. Dále je pak podobně jako v předchozí kapitole čtenáři předložen stručný soupis toho, jakých institucí se ve skutečnosti toto ustanovení dotýkalo. Zahrnuje především klasické správní orgány (státní i samosprávné), samostatné exkurzy jsou věnovány soudům, státnímu zastupitelství, advokátům a notářům. Zřejmě s ohledem na skutečnost, že struktura státní správy a samosprávy na našem území v 19. a v první polovině 20. století je velmi podrobně zpracována bohatou dosavadní literaturou, omezil se Vojáček na skutečně jen zcela zásadní teze. Neprávem byla ovšem opominuta oblast veřejných ústavů, dosud málo probádaná a otevírající řadu příležitostí pro poznávání (dis)kontinuity rakousko-uherského a československého veřejného sektoru.

Skutečně jen skromný potenciál pro rozvedení nabídl autorovi článek IV., stanovící nabytí účinnosti dnem vyhlášení. Na třech stránkách (s. 199–201) je tu tak pojednáno jen o pojmoslovné dichotomii platnost – účinnost, což dává o to větší smysl, že v původní Rašínem sepsané a veřejně vyhlášené verzi zákona se objevila právě platnost. Naproti tomu velmi široce se Vojáček rozepsal v souvislosti se závěrečným článkem V., v němž se ukládalo Národnímu výboru, aby zákon o zřízení samostatného státu Československého dále provedl. Obsáhle závěrečná kapitola (s. 203–345) se přitom orientuje především na zachycení budování státního aparátu a na postupné začleňování Slovenska. Překvapivě okrajově je naproti tomu odbyta otázka integrace dalšího, původně k zemím svatoštěpánské koruny příslušejícího území, totiž Podkarpatské Rusi. Převážně problematikou Těšínska, o něž Československo svedlo na počátku roku 1919 vcelku úspěšnou „sedmidenní“ válku se sousedním Polskem, je pak věnována závěrečná podkapitola s názvem „Stanovení státních hranic“. Na ni navazuje již jen až pohříchu příliš lakonický závěr (s. 346–347)

Pojetí knihy jako kvazikomentáře v duchu shora naznačeném v sobě pochopitelně nese jistá úskalí a zejména po stránce strukturální svádí nejedno místo k polemice. Některé otázky vzniku republiky a jejího právního rádu jsou zcela opominuty nebo odbyty jen stručnou notickou, jiné pasáže výkladu se zase mohou jevit snad až jako příliš marginální ve vztahu k vymezení tématu. Z pohledu recenzenta si dozajista hlubší pozornost zasloužil problém

„správného“ data vzniku československého státu, především z hlediska dobové literatury, v níž zejména autoři z řad specialistů na právo mezinárodní nebyli vždy s 28. říjnem příliš ztotožnění. Tím spíše, že otázka „Opravdu 28. říjen?“ byla v úvodu práce položena jako jedna z těch, na něž si autor předsevzal za úkol hledat odpověď. Jistě by více pozornosti snesl i nikoli podružný problém, od kdy přesně byl československý stát republikou – zda se tak stalo schválením prozatímní ústavy (13. listopadu), usneseními přijatými následujícího dne na ustavujícím zasedání prozatímního Národního shromáždění či v jiném okamžiku, popřípadě lze-li republikánskou formu de iure zpětně projektovat již k 28. říjnu (čemuž by na první pohled mohl nasvědčovat později přijatý zákon č. 449/1919 Sb.)

Se sympatiemi lze sledovat časté exkurzy k názorům prof. Františka Weyra, jedné z nejvýraznějších historických postav autorovy almy mater. Zároveň je Vojáček ale schopen stavět se k názorům tohoto zakladatele normativní teorie právní alias právní normativistiky (skupina jejichž zastánců bývá často také nazývána brněnskou právní školou) s patřičným odstupem, odpovídajícím skutečnosti, že tato poněkud extrémní větev právního pozitivizmu se v současné právní nauce nepovažuje za tak říkajíc „trendy“, ačkoliv její myšlenková originalita a logická důslednost dodnes budí oprávněný respekt.

Kniha se opírá o pestrou škálu dobové i moderní literatury, průběžně lege artis citované v poznámkách pod čarou. Autor využil také některých archivních souborů, z nichž je na prvním místě nutno vyzvednout fond Národní výbor 1918, uložený v Národním archivu. Zde je ovšem třeba s jistým údivem vytknout, že seznam použitých archivních pramenů není – a contrario k literatuře – do závěrečného bibliografického přehledu (s. 355–372) zařazen. Za nedostačující je nutno považovat také položku „Denní tisk“, pod níž je subsumován telegrafický seznam názvů 14 periodik nejrůznější povahy, z nichž autor čerpal, aniž by ovšem byly specifikovány konkrétní texty. Bylo-li nakladatelství ochotno věnovat prostor i jmennému rejstříku (s. 373–379), jistě by – i s přihlédnutím k nikterak skromné ceně knihy – uneslo i několik stránek použitých zdrojů navíc.

Pokud jde o jazyk díla, nutno zdůraznit, že je kniha psána svižně a nevyumělkovaně, odborně a zároveň přístupně i laickému zájemci o dějiny. Jinými slovy, jde o dílo, které „baví“ a čte se jedním dechem. Nejen po této stránce patří k tomu nejlepšímu, co obor právních dějin v poslední době čtenářské obci nabídl, a zcela právem byla Evropskou společností pro právní dějiny oceněna jako nejlepší právněhistorická kniha roku 2018.

MarekStarý

